

Könyvszemle

SIPOS JÚLIA GONDOZÁSÁBAN

PÉLDAKÉPEK, TETTHAZAFIAK, EUROPÉEREK „Hosszabb távon helyreáll a rend a történelemben”

Vajon mi más találót és csattanósat lehetne lelni a kötet jellemzésére, mint amit a szerző-szerkesztő Kukorelli István írt a bevezetőből kiemelve a könyv „fülszövegében”. Időszerű hazafias és európai üzenetet fogalmaz meg példaképei megidézésével. Istvánokat hív tanúságtételre: Szent Istvánt, Széchenyi Istvánt és Bibó Istvánt, akik a nemzet zivatáros korszakaiban mutattak utat a nyugaton hazára lelt magyar nép számára. Akik egyszerre voltak magyarok és európaiak, akik sokat tettek a szláv és germán nyelvi és kulturális közegben otthonra talált magyarság fennmaradásáért. Akik tudták, mi az alkotmányosság, akikben közös volt „a hit és akarat, a moralitás és humanizmus”. Mert persze az alkotmányjogász Kukorelli a példaképeit alkotmányjogi/alkotmánytörténeti szemüvegen keresztül analizálja, hiszen, mint írja, példaképei ők, kik megérintették „valahol belül”, kikkel azonosulni tud.

A bevezető gondolatokat megfogalmazó Gyarmati György is elvette recenziótól a névazonosságban rejlő lehetőséget, hogy ti. a címben megnevezett három István mellett felsorakoztassa a szerzőt magát, s így valójában négy Istvánról szóljon. A „négy Istvános” megközelítés is kínálja magát, miután az összekötőkapocs közöttük elsősorban az alkotmányos gondolkodás és a politikai szerepvállalás hasonlósága. S ebben a vonatkozásban a tudós egyetemi professzor, az alkotmánybíró, a jogalkotó, a szükség esetén a rendszerváltó politikai életben is szerepet vállaló Kukorelli István is összekapcsolható példaképeivel. Mi azonban maradjunk meg a szerző alapelgondolásánál: példaképeiről beszél. Ahogyan ő fogalmazott: régi álma vált valóra azzal, hogy ezt az „üzenőkönyvet” az olvasók elé tárhatta, melyben az ő életének és látásmódjának formálódásában oly fontos szerepet játszó államférfiak időszerű intelmeit, üzeneteit, gondolatait közvetítheti és értelmezheti. Vagyis egy szubjektív válogatásról van szó, melyben hol a szerző ragadja magához a szót, hol a szakirodalmat idézi, hol a kortársakat, hol eredeti forrásokat közöl. A sok műfaj zavart is kelthetne, Kukorelli István azonban határozott vonalvezetéssel, következetes szerkesztési megfontolásokkal, kézben tartva a szerteágazó materiát, szép ívű alkotmánytörténeti áttekintést ad

ezer esztendő államfejlődéséről, melynek három pillére e három nagyformátumú politikai egyéniség. Lehetne persze még más is, sokakat felsorolni a magyar államtörténelem alakítói közül, de a három Istvánhoz fűződő, kötődéssé erősödő, az első találkozásokból eredő élmények a szerző személyes vallomásain keresztül adnak magyarázatot a döntésre. Fiatalságának éveit olyan közegben kellett leélnie, melynek ideológiai képletében nem fért bele első királyunk szakralitása, a reformer gróf arisztokratizmusa, a tudós politikai demokratizmusa, s ez megerősítette elkötelezettségét életpályájuk tanulmányozásában.

Kukorelli István, mint alkotmányjoggal foglalkozó és rendszerváltozásokat kutató tudós, az államférfiakat „a hatalomhoz, a hatalomgyakorláshoz való morális viszonyuk”, az alkotmányos értékek megbecsültségének szűrőjén keresztül értékeli, és állít fel évezreden át érvényes követelményrendszert az aktuális politikai elitnek megítéléséhez. A három Istvánt a szerző szemében a jogszerűség és az alkotmányosság tisztelete emeli ki a magyar politikusok köréből. Bizonyítékként idézi Szent István intelmeit Imre herceghez, amelyet a magyar alkotmányos élet első dokumentumának tekint, egyenesen első alkotmánynak nevez. Széchenyi István alkotmányfilozófiája az alkotmányos útra terelt békés rendszerváltás biztosítékait foglalta össze, Bibó István láthatatlan alkotmánya a modern demokratikus politikai gondolkodás alapvetése volt.

A történelemkönyvek tanúsága szerint a politikai elitnek cseréje ritkán zajlik zökkenőmentesen és alkotmányosan. Pedig Kukorelli István ezt kedveli, és a megszerzett/megkapott hatalomtól önmérséklő kormányzati praxist vár el, biztosítékokat követel, a hatalom visszaéléseinek garanciáit keresi értékelésében. „A stabil, hatékony, jogszerű és intézményesen ellenőrzött államhatalom a jogállamiság legfontosabb feltétele” – írja, még a globalizáció idején is. A hatalomgyakorlás morális alapok nélkül megkérdőjeleződik. „Egyetlen állam sem lehet stabil akkor, ha nincs a politikának erkölcsi hitele, ha nincsenek emberileg kikezdzhetetlen, az ország által elfogadott vezetői.”

A tanulságok és a tapasztalatok értelemszerűen különböznek a különféle időtávolságok perspektívájában, mégis hordoznak közös üzeneteket. Ilyenek az alkotmányosság, a szuverenitás és az európaiság.

Jogtörténészek számára evidencia, hogy állam nem létezik alkotmány nélkül, hiszen a hatalomgyakorlás elveit, a hatalommegosztás formáit, az állami szervezet struktúráját, az állam és az alattvalók viszonyát, akár van kartális deklaráció, akár nincs, meg kell állapítani, és ha másként nem, consuetudinális formában rögzíteni kell. Ha ez párosul valamiféle garanciális jogszabályi „felmutatható” formával, feltételezhető a biztosítékok erősödése. A modern alkotmányfogalom teoretikusai így alkották meg az írott és a történeti/történelmi alkotmány kettősét. A kartális alkotmány jellemzően magában foglalta a hatalomgyakorlás korlátozásának, a hatalmi ágak elválasztásának, a polgárok jogainak katalógusát. Ez különös jelentőségre jutott akkor, amikor a népszuverenitásból levezetett törvényho-

zói hatalom aktusa került a jogforrási hierarchia élére. Szent István korában még a nyugaton akkor szokásos királytükör foglalja össze az uralkodás szempontjait, a 18. században már törvény szól Magyarország alkotmányáról és függetlenségéről, mely relatíve új terminológiájának fő terjesztője lett Széchenyi István. Széchenyi, aki nem volt a kartális alkotmány híve, de elfogadta a népképviselő elvét, a hatalommegosztás teóriáját (a garanciális alkotmányos monarchia képében). A törvények uralmának elvét alkotmánybiztosítéknak tartotta, s óvatosan, de közelített a törvény előtti egyenlőség fogalmához. Bibó István 1956-os alkotmánytervének sarkalatos követelése a parlamentáris köztársaság, szabad választások, miniszteri felelősség, hatalmak elválasztása, a bírói függetlenség, szabadságjogok teljessége. Mintája a cselekvő, szabadságszerető ember pozíciója, s hogyan vallja: „alattvalói létben, civil kurázi nélkül nincs alkotmányos demokrácia”. S a talán legfontosabb megállapítás: korunkban, a közigazgatási állam kialakulásának idején a közigazgatás eredményességének fokozása nem a végrehajtó hatalom megerősítésén múlik. Sőt azért kell küzdeni, hogy a politika befolyása csökkenjen a szakszerű, szolgálatserű és jogszerű közigazgatással szemben. A megoldás tehát: a kormányzati tevékenység fölötti garanciák fokozásával és a szakszerű közigazgatás, az önkormányzatiság erősítésével hatékonyra tenni a hatalommegosztást. Amit azután Kukorelli úgy fogalmaz meg: „az Alaptörvény utáni helyzetben látni kell, hogy megérkezett a közigazgatási állam, az erős, cselekvőképes kormány jóval kevesebb fékkel és egyensúllyal rendelkezik. A kontrollmechanizmusok (például a parlamenti ellenőrzés eszközei, a közvetlen demokrácia, az Alkotmánybíróság stb.) léteznek ugyan hatásköri korlátként, de erőtlenek.”

Kukorelli István a Szent István-i hagyatékot (és az államalapítást, majd az államiséget, önállóságot szimbolizáló koronázási jelvényeket, a Szent Koronát, a kereszténységet) a szuverenitásdeficit ellentételezésére és a szabadságvágy kifejezésére alkalmas alkotmányos tradícióként szemléli, mely a független magyar államiség kifejezője. Ezt fejlesztené tovább a reformer, de minden erejével kontrarevolucionista Széchenyi István, aki az alkotmányosság és a függetlenség híve. Ez a függetlenség nem a ki- és elszakadás függetlensége, hanem az udvarral békés együttműködésben kiteljesített alkotmányos kormányzás függetlensége, a dinasztia uralkodásával szervezett alkotmányos monarchia. Bibó István idejére a parlamentáris köztársaság, a kartális alkotmány és annak európai követelményrendszere a mérvadó. „Az emberi szabadság és az emberi méltóság egy és oszthatatlan”, aminek része az önkényeskedés, az akarnokoskodás, a magánérdek illetéktelen érvényesítése, a visszaélések, a köz becsapásának, a közakarát meghamisításának, a fenyegetésnek és terrorizálásnak az elutasítása.

Nem lehet kérdés, hogy a Szent István-i döntés, amelynek eredményeképpen a magyarság a keresztény Európához és a latin–germán kultúrkörhöz csatlakozott, a Magyar Királyság helyét a jövőre nézve a kontinens fejlődéséhez és közös történelméhez kötötte. Ezért szólhatott ezer év múltán úgy a törvényalkotó, hogy

„az eltelt ezer év alatt kialakítottuk a magunk összetéveszthetetlenül egyéni kultúráját, mely egyszersmind elválaszthatatlan része az európai nemzetek sokszínű közösségének”. Széchenyi István ennek az állapotnak volt harcos képviselője. Politikai, de leginkább gazdaságfejlesztő programjának alaptétele, hogy „ne maradjunk a Kelet népe”, de legyünk a civilizált polgárok közössége, a fejlett nyugathoz méltó polgári társadalom. Bibó értelmezésében, még ha rendre zsákutcás is errefelé a fejlődés, a kiút Európa irányába vezet.

Kukorelli István életútját alapvetően határozta meg többek között Pannonhalma, Tét, az ELTE jogi kara, a Bibó Kollégium. Szemléletmódja, az alkotmányjogász, az alkotmánybíró hatalomfelfogása, alkotmányosságtisztelete évtizedek alatt formálódott a kötetig vezető úton. Igazi esszenciája ez a tapasztalatoknak és a feldolgozott intelmeknek, üzeneteknek és gondolatoknak. Példaképei iránymutatásának.

Végül a fülszöveg üzenetéből még egy fontos fordulatot hadd idézzünk. „Szegény marad az, akinek nincsenek példaképei.” Nos, Kukorelli István gazdag ember.

(Kukorelli István: Három István, három nemzeti ünnep, három példakép. Budapest: Méry Ratio Kiadó, 2021, 228 o.)

Mezey Barna

egyetemi tanár
ELTE Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék
MTA-ELTE Jogtörténeti kutatócsoport